

ЦПК України; в) призначення і залучення до участі у справі законного представника, а у необхідних випадках – також встановлення опіки над малолітньою особою чи піклування над неповнолітньою особою (частини 2, 4 ст. 43, ч. 2 ст. 241 ЦПК України); г) заміни законного представника у встановлених законом випадках (частини 3, 4 ст. 43, ч. 2 ст. 241 ЦПК України); г) здійснення підвищеного контролю за законністю процесуальних дій учасників цивільного процесу стосовно малолітньої або неповнолітньої особи.

Таким чином, можна підсумувати: малолітні і неповнолітні особи, які беруть участь у справі, наділяються загальними процесуальними правами та обов'язками таких осіб і, поряд із цим, загальними процесуальними правами, що передбачені у ст. 27-1 ЦПК України.

Для здійснення малолітньою і неповнолітньою особою своїх цивільних процесуальних прав суд, за наявності визначених у законі умов, має роз'яснити як сутність цих прав, так і можливі наслідки дій її представника, насамперед, тих, які можуть вплинути на подальший рух цивільної справи або вирішення її по суті. Але у будь-якому разі суд має враховувати вік і стан здоров'я малолітньої і неповнолітньої особи, рівень її розвитку, інші обставини, що впливають на усвідомлення такою особою змісту наданих їй процесуальних прав, можливість їх здійснення та наслідки.

ЛІТЕРАТУРА

1. Геллер М. В. Внесудебный порядок защиты права несовершеннолетнего жить и воспитываться в семье в современном российском законодательстве / М. В. Геллер // Семейное и жилищное право. – 2006. – № 2. – С. 20–24.
2. Кравчук В. М. Науково-практичний коментар до Цивільного процесуального кодексу України / В. М. Кравчук, О. І. Угриновська. – [2-ге вид., переробл. і допов.]. – Х.: Фактор, 2010. – 800 с.
3. Прудникова М. Ю. Некоторые вопросы обеспечения и защиты прав несовершеннолетнего в гражданском обороте / М. Ю. Прудникова, С. Асанова // Республика Казахстан – независимое демократическое государство: материалы Международ. науч.-практ. конф., посвящ. 20-летию принятия Декларации о государственном суверенитете КазССР и 15-летию Конституции Республики Казахстан / [редкол.: Е. К. Кубеев, С. К. Амандыкова, Б. Р. Сембекова]. – Караганда: Изд-во КАРГУ, 2010. – С. 281–285.

Т. О. Гончар,

кандидат юридичних наук, доцент,

Одеський національний університет імені І. І. Мечникова

КОНФІСКАЦІЯ МАЙНА ТА СПЕЦІАЛЬНА КОНФІСКАЦІЯ: СПІВВІДНОШЕННЯ ПОНЯТЬ

У частині 3 ст. 3 КК України передбачено, що злочинність діяння, а також його караність та інші кримінально-правові наслідки визначаються тільки цим Кодексом. Однак законодавцем не розкривається поняття «інші кримінально-правові наслідки». Аналіз вказаної норми свідчить про те, що покарання не єдина форма реагування держави на вчинене суспільно небезпечне діяння (злочин). Проте якщо покарання – це найсуворіший та традиційний захід, питання визначення інституту «інші кримінально-правові наслідки» (заходи кримінально-правового характеру), його змісту і цілей, підстав, умов й порядку застосування конкретних норм, призначенням яких є регулювання відповідних правовідносин, сьогодні не отримали свого остаточного розв'язання. Це підтверджується наявністю низки спірних позицій у теорії кримінального права, прогалинами у регулюванні багатьох аспектів застосування складових вказаного інституту та значними труднощами, що виникають у цьому зв'язку в правозастосовній практиці. Від правильного розуміння юридичної природи та місця конфіскації майна та спеціальної конфіскації в системі заходів державного примусу залежать побудова системи протидії злочинності, дотримання прав і свобод людини та громадянина в нашій державі.

Вперше спроба на законодавчому рівні систематизувати заходи кримінально-правового характеру була зроблена у Кримінальному кодексі УСРР 1927 р. Так, у ст. 5 КК УСРР 1927 р. (в якому законодавець відмовився від поняття покарання) було передбачено, що до заходів соціального захисту відносять: 1) заходи судово-виправного; 2) медичного та 3) медико-педагогічного характеру. До заходів соціального захисту медичного характеру належало примусове лікування і поміщення особи до медико-ізоляційних установ, а до заходів соціального захисту медико-педагогічного характеру – установлення опіки, віддання неповнолітніх на піклування батькам, родичам, установам й організаціям, а також поміщення до спеціальних закладів – реформаториумів (статті 23 і 24 КК УСРР 1927 г.).

Пізніше ці заходи були сприйняті КК УРСР 1960 р. (ст. 11 «Примусові заходи виховного характеру»; ст. 13 «Примусові заходи медичного характеру»).

Розглядаючи правову природу конфіскації майна та спеціальної конфіскації слід зазначити, що ці заходи впливу мають самостійне кримінально-правове значення. Конфіскація майна визнається законодавцем у якості додаткового виду покарання (ч. 2 ст. 52 КК України) та полягає в примусовому безоплатному вилученні у власність держави всього або частини майна, яке є власністю засудженого (ч. 1 ст. 59 КК України). Конфіскація майна призначається лише судом за тяжкі та особливо тяжкі корисливі злочини і може бути призначена лише у випадках, спеціально передбачених в Особливій частині КК України (ч. 2 ст. 59 КК України), конфіскація майна може бути призначена лише відповідно до положень Загальної частини КК України [1]. У науці кримінального права висловлюються думки про необхідність виключення конфіскації майна з системи покарань, оскільки застосування його виду покарання пов'язано із порушенням певних положень Конституції України, а саме оскільки загальна конфіскація майна є покаранням, сутність карального впливу якого визначається виключно майновим станом засудженого, то його використання у КК України можна вважати порушенням конституційного права людини на рівність перед законом; наявність конфіскації майна порушує положення ст. 62 Конституції України (принцип вини), оскільки цей принцип потребує призначення покарання з визначенням певних меж. Конфіскація усього майна таких меж не знає; конфіскація майна порушує положення ч. 4 ст. 13 Конституції [2], згідно з якою усі суб'єкти права власності рівні перед законом. Закріплюючи вилучення у власність держави всього або частини майна засудженого, придбаного ним на законних підставах, кримінальне законодавство забезпечує примусовий перерозподіл власності між суб'єктами із створенням привілеїв для держави. Тому підтримується точка зору вчених, які пропонують виключити із системи покарань конфіскацію майна, залишивши у кримінальному законі спеціальну конфіскацію.

Законом № 222-VII від 18.04.2013 р. «Про внесення змін до Кримінального та Кримінально процесуального кодексів України стосовно виконання Плану дій щодо лібералізації Європейським Союзом візового режиму для України», який набрав чинності з 15.12.2013 р. Необхідність ухвалення Закону була зумовлена потребою приведення норм чинного законодавства України у відповідність до положень Кримінальної конвенції про боротьбу з корупцією у частині запровадження процедури спеціальної конфіскації майна та доходів, отриманих від корупційних діянь. Для реалізації вказаних положень, по-перше, було змінено назву розділу XIV «Примусові заходи медичного характеру та примусове лікування» КК України на «Інші заходи кримінально-правового характеру» та доповнено його новими статтями 96¹ («Спеціальна конфіскація») та 96² («Випадки застосування спеціальної конфіскації»), якими визначаються поняття спеціальної конфіскації, її предмет та порядок застосування; по-друге, до санкцій низки статей Особливої частини КК України (із зміною назв деяких із них у зв'язку із вилученням терміна «хабар») включені положення, якими передбачено спеціальну конфіскацію (статті 364 («Зловживання владою або службовим становищем»), 366 («Службове підроблення»); 368 («Прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою»); 368² («Незаконне збагачення»); 369 («Пропозиція або надання неправомірної вигоди службовій особі»); 369² («Зловживання впливом»); по-третє, у новій редакції викладені відповідні статті КПК України, якими регулюються питання застосування спеціальної конфіскації певного майна, зокрема процесуальний механізм її забезпечення.

Поняття інших заходів кримінально-правового характеру у розділі XIV Загальної частини Кримінального кодексу України не визначено. До вказаних заходів законодавець поряд

із спеціальною конфіскацією відносить примусові заходи медичного характеру та примусове лікування. У юридичній літературі була висловлена думка про те, що примусові заходи виховного характеру теж відносяться до інших заходів кримінально-правового характеру [3].

Спеціальна конфіскація полягає у примусовому безоплатному вилученні за рішенням суду у власність держави грошей, цінностей та іншого майна за умови вчинення злочину у випадках, передбачених в Особливій частині цього Кодексу (ст. 96¹). Спеціальна конфіскація застосовується у разі, якщо гроші, цінності та інше майно: 1) одержані внаслідок вчинення злочину та/або є доходами від такого майна; 2) призначалися (використовувалися) для схилення особи до вчинення злочину, фінансування та/або матеріального забезпечення злочину або винагороди за його вчинення; 3) були предметом злочину, крім тих, що повертаються власнику (законному володільцю), а у разі, коли його не встановлено, – переходять у власність держави; 4) були підшукані, виготовлені, пристосовані або використані як засоби чи знаряддя вчинення злочину, крім тих, що повертаються власнику (законному володільцю), який не знав і не міг знати про їх незаконне використання (ст. 96² КК України). В сучасних умовах соціально-правове значення спеціальної конфіскації полягає в тому, що її застосування покликане забезпечити відновлення соціальної справедливості й одночасно усунути, в першу чергу, економічну основу сучасної злочинності з метою примусового безоплатного вилучення у власність держави на підставі вироку суду знарядь; засобів вчинення злочину; предметів злочинних діянь, що належать винному; доходів від використання майна, яке отримано в результаті вчинення злочину та ін.

Покарання за своєю правовою природою та наслідками відрізняється від інших заходів кримінально-правового характеру. Так, сутністю покарання є кара, змістом – конкретний обсяг правообмежень, а формою – вид та розмір покарання. Сутністю примусових заходів медичного характеру та примусового лікування є не кара, а певне обмеження свободи, з метою лікування осіб. Ці заходи не передбачені для відплати за вчинене. Примусові заходи виховного характеру не передбачені для відплати за вчинене, а застосовуються для виправлення та виховання неповнолітніх. Спеціальна конфіскація також не передбачена для відплати за вчинене, а застосовується з метою вилучення на підставі вироку суду доходів, отриманих від корупційних діянь.

Законодавець передбачає конфіскацію майна як додатковий вид покарання, яке є ні чим іншим як примусовим позбавленням засудженого за тяжкі чи особливо тяжкі корисливі злочини належного йому на праві власності майна, тоді як спеціальна конфіскація спрямована на вилучення у засудженого та у інших осіб майна, здобутого злочинним шляхом, право власності на яке злочинець не має підстав набувати у зв'язку з незаконним джерелом походження такого майна. При цьому слід зазначити, що до законодавчого визначення поняття та видів спеціальної конфіскації у Загальній частині Кримінального кодексу України, спеціальна конфіскація майна, яке використовувалось як знаряддя злочину, було його об'єктом, чи майна, яке обмежено в цивільному обігу, передбачалася у деяких санкціях норм Особливої частини Кримінального кодексу України, а в деяких санкціях поряд із конфіскацією майна як додатковим видом покарання. Наприклад, ч. 2 ст. 201, ч. 1 ст. 306, ч. 3 ст. 332 КК України тощо.

Таким чином, конфіскація майна як додатковий вид покарання та спеціальна конфіскація як інший захід кримінально-правового характеру відрізняються правовою природою, змістом та правовими наслідками застосування.

ЛІТЕРАТУРА

1. Кримінальний кодекс України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>
2. Конституція України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/254>
3. Коновалова И. Принудительные меры воспитательного воздействия как инструмент предупреждения корыстных преступлений несовершеннолетних [Електронний ресурс] / И. Коновалова // Право и жизнь. – 2008. – № 125 (8). – Режим доступу: // <http://www.law-n-life.ru/arch/n125.aspx>. – Заголовок з екрана.